

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Сөвөдinin болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

Өртээ 2 көп.

ШЫН

Россия Федерациязынын эр, херээжен ажилчыннарынга, инженерлеринге, эртемденнеринге, албан-хаакчыларынга, партия, совет, ажил-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга

Эргим эштер!
Магалыг куш-ажылчы тилелге-биле—чеди чылдын бешки чылын планын хуусаа бетинде күөсеткен-биле холбаштыр, Совет Эвилелиниң Коммунист партиязынын Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели силерге чүрөктү ханызындан байыр чедирип тур.

Эрткен чыл-биле деңизерге, РСФСР-ге бугурулуни хемчээлп 8-тен ажыг хуу, а лимиктиг материалдарын—16 хуу көвүрүткен, куш-ажылдын бугурулушунун өзүлдезини болгаш продукция-

нын бот-үнеси чингедирини талазы-биле онаалгаларны ажыг күөсеткен чүрүк—дең эргелиг акы-дуузалы республикаларын баптагызы—Россия Федерациязынын улетпурун болгаш тулушкунунун ажылчы чоннарынын нияти күөтүе планын чедишкенин күөседирини, коммунистический материал-техниктиг базазын тургузарын херээнге чугула салышкыны-дыр.

Чеди чыл планын хуусаа бетинде доозарын болгаш бистин улетучу байлактарымыска улет немедде кылдыр чеди чылдын контроль чургай-

ларындан ажыг 30 миллиард рубльди продукциянын бугуру дугайында боттарынын хуузалгелерин Россиянын ажыл-ишчилери чедишкенин күөседип турарын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели онза сеткал ханышкыны-биле демдеген тур.

Экономиканын эң не депшилдегиди адыралын, бирги эөлчегде химия индустриянын хөгжүдөр талазы-биле республиканын баштайгы чедишкенин улет жүрү-дуузалыг болуп турар.

Улетпур бугурулузун болгаш

капитал тулушкунун хемчээлин дыка улагаттырынга, улет ажыл-агыйын техника-биле чаарты дериинге, бугуруга курлавыралын эң не долуу-биле азыгларынга си-лерин чедишкенилер болза, ажылчы чоннарын чогадыкчы идеяларын чоруушү өскөенин, социалист чарыштын массалыг хөгжөнишин, бугурууге партияни удурулузун өңкөзөнишин түндөлдир, эргим эштер.

Чаа, 1964 чылда улет чедишкени-лерин болурун Россия Федерациязынын ажылчы чоннарынга Совет Эвилелиниң Коммунист партиязынын Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели күөп база СЭКП ТК-нын декабрь Пленумунун шийти-рилери-биле чепсеген республиканын эр, херээжен ажилчылары, инженерлери болгаш техниктери, эртемденнери, албан-хаакчылары, партия, совет, ажил-агый болгаш хей-ниги организациялары боттарынын ичкенин көдө ажыл-агый бугурулузун, экономиканын өскө адыралын улам мыаг кедиринин болгаш улетуш чагай амыдыралы өйдөлдүрүн эң чугула бырамы—химия улетурун дүргө хөгжүдүрүшү мөөнөз, коммунист тургузушунун өндүрүшү улет программанын амыдыралы боттадырар даш улам-на быжык турушту-биле болгаш улет күөжеништин-биле деңизер доринге быжыг дүрөшпи алереди тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-нын, Бирги Секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевка

Партиянын XXII съездинин саганы коммунистический материал-техниктиг базазын тургузар талазы-биле өндүрүшү улетурунун күөседирини Россия Федерациязынын ажылчы чоннарынын чаа салышкынынын дугайын СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, эргим Никита Сергеевич, Силерге СЭКП ТК-нын РСФСР талазы-биле Бюрозу болгаш РСФСР-нин Министрлер Чөвүлели илеткен тур.

1963 чылда доктаатынган республиканын улетпур бугурулузунун планы декабрь чөзбө дөртте, хуусаанындан чеди хонук бурунга күөсеттинген. Эрткен чылды-биле деңизерге, бугуруш үндүргөни продукциянын нияти хемчээлп 8 хуу ажыг, а химия улетурунда 16 хуу көвүдөн. Дайым мурунудагы бугу беш чылдарда бугуруш үндүргөни хире салыгы улетпур продукциянын чагыс чылдын дүргүзүндө бугуруш үндүргөн. Куш-ажылдын бугуручулуну бейлер болгаш бот-үнеси чингедир талазы-биле онаалгалар ажыг күөсеттинген. Дыка хей чугула кылдырарын бугурулушунун планын күөсеттинген. Чыл төңчүзүнге чедирид пландан ажыг тос муң тонна чыгым синтетиктиг аммиакты, барык ийи муң тонна капролактанын, хей салыгы химия волоколорларын болгаш пластиктиг массаларын, дөрт чүс муң хире тонна казын болгаш кара металлдарын үш чүс бежен муң тонна ажыг прокатын бугуруш үндүрер, барык тос чүс муң тонна нефтини, алды миллион тонна ажыг хөмүр дашты тышкан турар, каш-каш миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдан үндүргөн.

Россиянын ажылчы чоннары алган социалист хуузалгелерин—чеди чылдын дүргүзүндө контроль чургайларда көрдүгөнгөндөн 30 миллиард рубль ажыг улетпур продукциянын бугуруш үндүрери чедишкенин күөсеттин турарын илеткери биске өөрүчүгү-дүр. Бо чылдын төңчүзүндө чуртуу экономикамынга эл немедде салышкыны 24 миллиард рубль ашкан.

Эрткен чылдазыннан 1963 чылда дараазында чүгүлдери хейну бугурушү минералдыг чемшиччилдер—1.6 миллион тонна, синтетиктиг чуктары болгаш пластиктиг массалар—барык 100 муң тонна, автомобиль тугулары—бир миллион салыгы, шой—1.9 миллион тонна, кан—2 миллион тонна, кара металлдарын прокаты—1.3 миллион тонна, химия дерилгези—12 миллион рубль, приборларын болгаш автоматчылыгынын херекселери—120 миллион рубль, цемент—1.7 миллион тонна болган. Ол-ла үенин дүргүзүндө нефть тыыжы 17 миллион тонна, газтын—барык 10 миллиард кубометр көвүдөн, электроэнергияны ажылдан үндүрери—27 миллиард киловатт-шак, тулуг мыжын сөөртүрү—барык 13 миллион кубометр хей болган.

Улет хергелелини болгаш култура-амыдырал барааннарын бугурушү улуу-биле өскө. Хавен-сазын, эң болгаш торту пөстери бугурушү 120 миллион дөрдөш метр, телеви-зорларын—160 муң санга, соодукчуларын—50 муң санга, хей чуур машиналарын—285 муң санга, этерекселерин—80 миллион рубль көвүдөн. Эшти болгаш элт продукту-

лары, үнүш үзүн эрткен чылдан хейну бугурушү, балык тулары көвүдөн.

Чеди чылдын эрткен беш чылдарын дүргүзүндө улетпур нияти продукциянын хемчээлп контроль чургайларда 49 хуу көрдүгөнгөндө үдүр 55 хуу өскөн. Химия продукциянын үндүрери 82 хуу көвүдөн.

Москвадын болгаш Ленинградтын, Москва, Тула, Воронеж, Калинин, Магадан областарын, Улетпур АССР-иннн ажылчы чоннары кайтамчы куш-ажылчы тилелгени чеди алган, оларда совнархозтарын улетпур бугурулузунун нияти хемчээлп талазы-биле чеди чылдын өөлүчү чылдыда доктаатынган деңизер 60 чылда-ла чеди алган. Свердловск болгаш Горький областарын бугурулузунун коллективтери ол улетпур ордуга шуут чооктулап келген.

Улет ажыл-агыйын техника-биле чаарты дерири дүргө темпелер-биле ботталып турар. Машиналарын, дерилгенин, приборларын болгаш материалдарын муң-муң чаа хевирлери ажылдан кылган болгаш калбаа-биле бугуруш үндүрер кылдыр шингедип алган. Сөөлү беш чылдар дүргүзүндө республиканын улетпур үндүрүшү фондурларын чартым барык чартыган.

Экономиканы хөгжүдүрүшү улет салышкынын тулушкунун күөтүргөн. Олар, бо чылдын химия улетпур улет бугурулузунун: Омскинин синтетиктиг каучук заводу, Куйбышевтин болгаш Казаньнын химия заводдарын, Кингисеппскинин фосфорит рудинин, Сызраньнын сажы заводу, Карамин, апагит концентраты, бедик шынарын кайы чемшиччилер болгаш өскөлери-нда бугуруш талазы-биле чаа күчүлери ажылалга килргенер. Нахний-Тагильде кучулулг килорол-конвертер комплексин, Орск-Хазьловск металлургия комбинаттарында домна болгаш мартен суугулар, Челябинскте соок прокаты болгаш орту-мак сорттук камнын цети, Челябинскинин хоорая-прокат заводуна улет хемчээлгиди хоораялар бугуруш талазы-биле күчүлөр, Братск болгаш Завитск электростанцияларында улет энергетиктиг агрегаттар болгаш мурунакчы технология база бедик бугуручулулг чаа техника-биле үндөзлөш тургускан өске-лаа дык хей улетпур объекттери ажылалга килргөн.

Бо чылдын РСФСР-ге 1 миллион 150 муң ажыг чаа квартираларын, хей салыгы школаларын, урулар садтарын болгаш яслилерин, медицина албан черлерин болгаш култура-амыдыралдын объектилерин турган.

Россия Федерациязынын улетпур, транспортун, тулушкун, эртемниг ажылчылары болгаш бугурушү ажылчы чоннары республиканын экономикамын кедүрер болгаш улетушун чагай чорууну дугайында могаг чок салыш салышкыны дашы Коммунист партияга, дешичи Төп Комитетке ханы өөрүлгө четиришкени илетгейден турар. Чеди чылдын бешки чылын планын чедишкени күөсеткен—СЭКП ТК-нын ноябрь болгаш июнь Пленумларынын шийтирилери удежизел бугурулузун эргедип башкараарын улам мыаг сайзырангайдылар, эртемниг болгаш техниканын чаа че-

дишкенин улет ажыл-агыйынга дүргө пөстөрдү, идеология акыл-ла куштелдери талазы-биле партиянын боттадынган хемчегелеринин шуут түнөлдө болур-дүр.

Көдө ажыл-агыйын улам мыаг көдүрүнүн чугула чүүлү—химия улетурун, улетурун өске-ла адыралар дүргө хөгжүдөр болгаш улетушун чагай чоруун бейлер дугайында СЭКП ТК-нын декабрь Пленумунун шийтирилери Россия Федерациязынын мурунда чаа орталарын ажылган.

Чеди чылдын алдыгы чылмыче кирбешкен, Россия Федерациязынын СЭКП ТК-нын РСФСР талазы-биле Бюрозу.

ажылчы чоннары СЭКП ТК-нын декабрь Пленумунун салган сорулга-ларын чедишкенин күөседирине күштерин болгаш энергиясын харамнамыс, бугуруга курлавыралын бугу хемчег-биле ажыллар, чеди чылдын планын хуусаа бетинде күөседир даш, бистин чүрүтүвуска коммунист тургузууларын өндүр улет программанын амыдыралга чедишкенин боттадырар даш социалист чарышты улам-на калбар-тырлы СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, эргим Никита Сергеевич, Силерге бугурулди тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. РСФСР-НИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Красноярск крайның болгаш Тыва автономнуг республиканың эр, херээжен ажилчыннарынга, инженерлеринге, техниктеринге, албан-хаакчыларынга, партия, совет, ажил-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, бугу ажылчы чоннарынга

Эргим эштер!
СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели куш-ажылчы улет тилелге-биле—Красноярск экономикагы районун улетпур чеди чылдын бешки чылын күөтүе планын хуусаа бетинде күөсеткен-биле холбаштыр силерге ишиг байыр чедирип тур.

Силерин эрес-мадырлыг куш-ажылчыларын түнөлдө бо чылдын улет ажыл-агыйын дыка хей салыгы өнүгү металлдарын, каучукту, синтетиктиг спиртти, целлюлозаны, автомобиль дугуларын, кылмак воллокону, хөмүр дашты, даг-дүгүн, көдө ажыл-агыйга

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ.

машиналарын болгаш артык кезектерин алган, ол болза чуртуу экономикамын хөгжүдүрүшү чөөлөтүг салышкыны болур.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели силернин куш-ажылчы чедишкенилери бей-биле үнелсн корбуушан. Красноярск крайның болгаш Тыва автономнуг республиканын ажылчы чоннары СЭКП ТК-нын декабрь Пленумунун шийтирилери күөседирине боттарынын бугу күштерин болгаш энергиянын мобилизаста база Сибирьдин бойду байлактарын шингедип алыр талазы-биле улет сорулга-ларын чедишкенин шийтирилээр дөзюнге бугурулди.

ССРЭ-НИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-нын, Бирги секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевка

СЭКП-нин XXII съездинин шийтирилери амыды-рага боттадырышан, Красноярск крайның болгаш Тыва автономнуг республиканын ажылчы чоннары, Красноярск совнархозун бугурулузунун нияти продукциянын бугуруш талазы-биле чеди чылдын бешки чы-лын планын хуусаа бетинде—декабрь 24-те күөсет-кени СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, эргим Никита Сергеевич, Силерге илет-кери өөрүшүлүг болур.

1963 чылда Красноярск экономикагы района бугу-рулузунун хемчээлп эрткен чылдын-биле деңизерге 11 хуу көвүдөн. Шийт металлургиянын бугурулузун бугурулдиг ажылдан турар. Пландан ажыг дыка хей салыгы никельди, цес-холаны, кобальттын, улет үнелит болгаш өске-лаа металлдарын бугуруш үндүргөн турар. Бистин химия улетпур үнелсн кучулулг болуп бар чылар—чаа-чаа бугурулузунун ажылалга килргип, эң иңиз-бүрү химия продукциянын бугуруш үндүрени шингедип ал турар. Эрткен ченин дүргүзүндө химия продукцияны 1962 чылдындан 21 хуу хейну алган.

Бистин экономикагы районувуста хөмүр даш улетпур чугула чөри эөлөп турар. Дагыларын куш-ажыл-чы чингедип, улам-өзү турар салыгы хөмүр дашты тывар органы берип турар чаа сайзырангай техника шайталарда каап турар, пландан ажыг 1300 тонна хөмүр дашты болур.

Красноярск крайнын болгаш Тыва АССР-нин ажылчы чоннары эрткен чылдындан дыка хей корд истерин, антибиотиктерин, солун салынын, автомобиль дугу-ларын, даг-дүгүн, мышты, күгүр кислотаны, кобальт-тарын болгаш өске-лаа үнелит продукцияны Төрөдн чуртга берген.

Красноярск крайның болгаш Тыва автономнуг ре-спубликанын ажылчы чоннары СЭКП-нин XXII съездинин ийитканы бистин чуртувуска коммунист тургу-зушкунун өндүрүш чагай программанын ботталырынга күштерин харамнамыс болгаш 1964—1965 чылдарда күөтүе онаалгаларын хуусаа бетинде күөсе-дирип улам улет энергия-биле чеди алдыр дөзюни СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге болгаш эргим Никита Сергеевич, Силерге бугу-рулди тур.

Социалист хуузалгелерин күөсеттингенин түнөлдүрүн дугайын илеткешан, Красноярск эконо-миктиг районун ажыл-ишчилери оон мыаг продукция бугурулузун, оон шынарын өңкөзүлгө болгаш бот-үнесин чингедирине улет курлавыралар бай дөзюни эки билич турарар. Ол курлавыралары эң хей-биле ажы-лаар дөш бугу күштерин салыр бис.

Красноярск крайның болгаш Тыва автономнуг ре-спубликанын ажылчы чоннары СЭКП-нин XXII съездинин ийитканы бистин чуртувуска коммунист тургу-зушкунун өндүрүш чагай программанын ботталырынга күштерин харамнамыс болгаш 1964—1965 чылдарда күөтүе онаалгаларын хуусаа бетинде күөсе-дирип улам улет энергия-биле чеди алдыр дөзюни СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге болгаш эргим Никита Сергеевич, Силерге бугу-рулди тур.

СЭКП-нин Красноярск улетпур крайкомунун секретары В. Гагиллов-Подольский. СЭКП-нин Тыва обкомунун секретары С. Тона. СЭКП-нин Хакас обкомунун секретары А. Даннокоце. Красноярск совнархозун даргазы В. Икентарин. Красноярск тулузун бо эргелелини начальниги П. Зверев.

Чыл планын хуусаа бетинде күөсеткен ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында ТЭС-ниң дыңдады

Демир орук транспортунун ажылдакчылары чүктөр сөөртүрүнүн планын болгаш чүк эргилдезинин планын хуусаа бетинде күөсеткен. Хөмүр даш, руда, кара металлдар, нефть сөөртүрүнүн планын хуусаа бетинде күөсеткен. Куш-ажылдын бугуручулузунун өзүлдезинин болгаш сөөртүшкүнүнүн бот-үнеси чингедирини талазы-биле онаалгаларын күөсеткен.

Чылдын төңчүзүнге чедирид демир оруктар-биле пландан ажыг 18 миллион тонна ажыг чүктөрин сөөрткен турар.

База чаа рапорттар

Бүгү эвеледин уjur-дузалыг комсомолчу шалычы тудуу... «Тыва даг-дугу тудуда» ажылдап турар. «Сибирьтехмонтаж» М. Жигалов болган Хачатурян база эш Поповтун удууртканы слесарлар-монтажниктер бригадалары чеди чылдын элдыгы чылы—1964 чаа чылга куш-ажылчы улуг белектиг учурамыш турарлар. Эш М. Жигаловтун слесарлар-монтажниктер бригадалы фабриканын чылыг дамчыдылазында ажылдагач киирер кыдыр чыдып турган ажылдын декабрь 29-та, дыштаныр хүнде, урай келзе дооскам; күрүне комсомолчуна дужаап берген. Ошнкар, В. Хачатуряниин болган эш Поповтун слесарлар-монтажниктер бригадаларынын кижигүнчери ТЭС биле фабрика аразында теплотрасса шүтүмүндө кыллп турган участогунда ажылын база декабрь 29-та бүрүн доозуп, ажылдагач кииреринге белең деп чаа, 1964 чылдын бүдүтүүнде Төрөөн мурунга рапорттадылар.

Мурун кчы бригадирлер эштер Жигалов, Хачатурян болган Попов олар буттарынын бригадаларынын бо куш-ажылчы улуг чедишкени бистиң республиканың үлетүүрүчү ажылдакчылары чеди чылдын бешки чылынын оналдыын чедишкенин кууестекенинне холбаштыр СЭКП ТК-нын болган ССРЭ-нин Министрлер Чөөүлелиниң Тываның ажылчы чоннарына чаа чылга таварыштыр чоруткан байырык чаганына бодуустун куш-ажылчы белекис, харымыс-тыр деп санап турарлар.

Бригадавыс үлүг-хуузу

Ак-Довурактың онза чугула тудуу дүрген ажылдагач киирери-биле чудае бистиң республиканың эвес, харып бүтү Сибириниң тудуу, монтаж организацияларынын төлөөлекчелери мында чедип келген. Мен «Сибирьтехмонтаж» трестин Ак-Довуракта участкалык монтажниктериниң бир бригаданын баштап турар мен. Бистиң бригада фабриканың кол корпусунун чанында доозуп арыглаар корпуста электрощуурларын монтаждаар ажылдап чорудуп келген. Фабриканы ажылдагач дүрген киирери электрощуурларын дарай монтаждаарындан база кол хамааржыр. Электрощуурлар фабриканың даг-дүгүн болабырадып турар үеде үндүрген иш болгаш доозуп-дуурап чүдүлдеринде агаары арыглаар. Бичангыш фабриканың чоок-кызында чурттакчы чонуч кидышылы хоралык доозудан камгалаттылар. Бригаданың кижигүнери эштер Крапов, Елизаров, Филипов, Виноградков, Бердиков олар салдыган сорулганы эки медереп билип, фабриканы дарай ажылдагач киирер дээш бүтү күштерин «болган аргаларын харамнамайн» ажылдап келгенер.

Монтаж ажылдарын дүрген доозарын дегерилер белектер турар задодук болгаш чакычкыны шүппөн чорутууны сааладып турган. Ам эргежок чугула дегерилер шүптүзү келген! Мындг-даа болза дегерилерн быжылгаар материалдарынын чамдычы саадала көөп турган. Оң учурундан электрощуурларын монтаждаарын дүрген дооспаз даг-дугу арыглаар фабриканы ажылдагач киирерин сааладып болур.

Тываның аар индустриязынын баштайгыны—Ак-Довурактың даг-дугу арыглаар фабриканың чогуур чугулазында ажылдагач киирери дээш бар-ла аргаларын додуу-биле ажылдап келдивис.

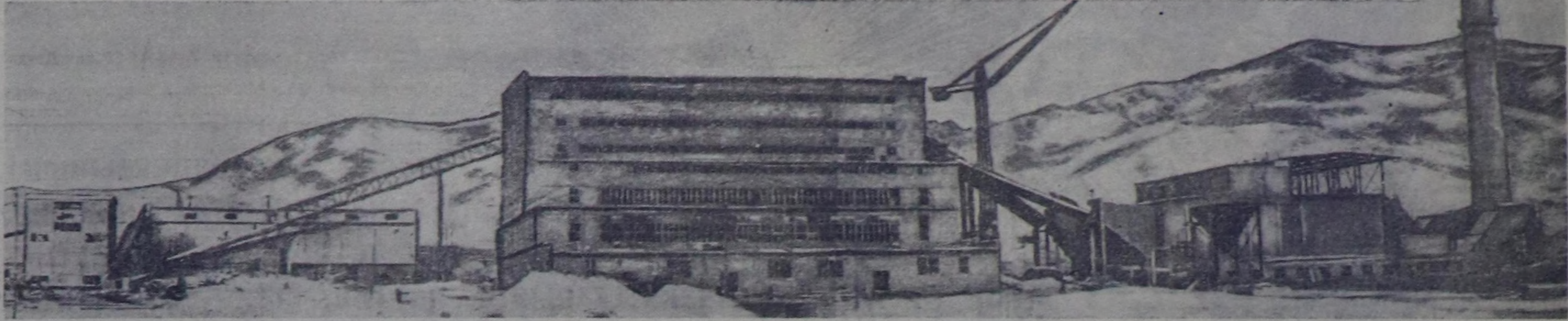
Н. ОРЕШНИН.

«Сибирьтехмонтаж» трестин монтажниктер бригадари. Чуртуна: хоочун тудугу эш Хаадык бригадирдин комплексинде бригаданын кижигүнери Орфан Диженмаа (солгай талазында) биле Сарылар Алдын-ны бо-дур. Олар — бригаданын тергенин ажылчыларынын бирээзи. Шүткүрүлганын, чугулазына чылга болгаш өске-даа ажылдарын кылдырып олар эки мергежээнер. Административтинг-хандырыкта комбинандын корпусунун турдууга кытарык киржилгези үлүг болган.

Фото А. Нугуурапты.

АК-ДОВУРАКТА ХАЙНЫШКЫННЫГ АЖЫЛ-ИШ ОЛАРНЫҢ ЧҮТКҮЛДҮГ АЖЫЛ-ИЖИ БЫЖЫГ ТУРА-СОРУУНДА, ТУДУГЖУ МЕРГЕЖИЛИНДЕ

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГНУҢ КИЖИЛЕРИ

Бригаданың куш-ажылчы салыышкыны

Тыва республиканың даг үлетүүрүчү баштайгыны—Ак-Довурактың «Тыва даг-дугу» комбинаттың даг-дугу арыглаар фабриказынын тудуу шөлдү. Мында ам бо хүнерде ажыл кажыгызындан-даа хайнышкынын. Даг-дугу арыглаар фабриканың доозуп арыглаар корпусунун тудуучу эки дүргөн сөөктөн самосвалдар хоомейлес чүткүдү үнүп олур. Корпусунун чиге дүжунга чоокшулап чорла, кышкы бөргүчү халбанынын дүжүрүп алган, фуфайкалыг, шоваа карактарыг эр холун көдүргөш: — Божел!—деп имеди. — Далажынар, оолдар, экилдир чедиң келди, кылдырмаң бетоннар нер бар, ону ажыл шажы тунжуе чедир шажыла доозар керек, оң башка доңуп үрелер болгай—деп, ол чугаалаа. — Ажырбас, ажырбас, кылдыптар бис—дээр үнөр кылдыла. Экилдириниң кырында кагыс кран кодуруп үндө бөрге, ажылчынынар ажылын уламчылай бердилер. Мен оларын ажылы-биле таякча болгаш, кулар кара эрге дужа бердим. Ол болза бызандылар-бетонщиктер бригаданын бригадари Кужугет Курегевич Каллар-оол болду. Бригада Бүгү-эвилеге уjur-ду-

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГНУҢ КИЖИЛЕРИ

Бригаданың куш-ажылчы салыышкыны

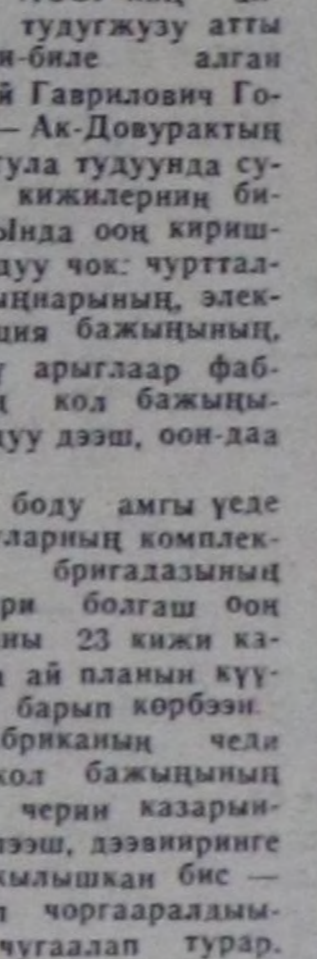
залыг онза чугула комсомолчу тудугунуң доозуп арыглаар корпусунун эң сөөгү бетоннар ажылдарын доозуп турарын бригадир таныштырды. Кужугеттин бригадалы 1960 чылдын эгиндеге органиастаттынган. Бичан олар комбинаттын ажылчыларынын чуртталга бажыдарын тудуу турганын, Ажылдап келген үеленде ол алды аал ишти чурттаар эсе бажыдарын ажылдагач кийгенинер. Чакгыс өскө-биле чугаалаарга, улуг тудугнуң ажылдагач эгелезин биле бригада торгутунуп, оң кижигүнери ажыл-ишке өөренип, мергежэенер. 1962 чылдын январьда даг-дугу фабриказынын тудуу эгелезин биле холбаштыр Кужугеттин бригадалы бызанды-бетонщиктер болуп эле тургустунаган. Бригада бо аразында онза чугула тудугнуң топ септелге мастерскажынын, руда болгаш кургадылга, кол корпустарың, администрация-амыдырал комбинандын бетоннар ажылдарын эки шынарлыг кылып доозуп, онааган ажылдарынын үлүг-нормаларын ай, квартал саңыла ажыр күүседип, бригадалар аразында калбарган социалисттик чарыштын каш удаа тикелчез болуп, эки ажылдыг бригада саңыдап келген. Кужугет Каллар-оол кыскасы-биле мынчар харыялады: — Айткан хуусаага чедир каш хонуктар арты. «Сөгезин сөс, керткен мый» деп улустуң үлөгер чугаазы бар. Бичангыш сөгезин сөгүзүске ээ болуп дээш, бригаданың кижигүнчүлүгү улуг кууженишкенин үндүрүп, карак кызыл ажылдап турар. Хүн бүрүнүң берген онаалганын ажыр күүседип, шынарлыг кылып сорулганын салган бис. Улуг тудугнуң мурункар чыды, бистиң бригадада мурункарлыг хой. Оларга бызанды-бетонщиктер Данзырык Каллар-оол, Монгуш Барчин, Саая Чондан, Салчак Сарыг-оол, Эрег-оол Маазыр-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бригада ноябрь айнын планын ажыр күүсеткен.

— СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунун болган ССРЭ-нин Дээди Соуделиниң үшкү сессиязынын шийтирлери бисти улам сөрүк кийгеге, Бригаданың кижигүнчүлүгү чугула материалдарын таныштыр турар, амыг ажылдап турган дедилиинде белик коргустууларын чедиң аларын хүдээнгенинер—деп, бригадир түңгелинде чугаалады. Кандыг-даа бүдүрүлгенин, бригаданын, пектин чедишкенин ажылдарын оң удууртукчузу амыды шып таарыштыр органиастаттынган хайнышкыны болур болгай. Кужугет — мыдыларынч бирээзи. Ол—ш-өөрүнге элпиг-ээлек, негелдеги, органиастакчы бригадир. Оң куш-ажылчы намдары кыска болган куш-ажылчы чедишкенинер-биле додунган. Ол 1957 чылда 9-ку класскы дооскам, тудууга ажылдаар шийтирлээш, Кызылга чедер берген. Бодунун күзелдин эугуулар «Тыва тудуу» трестинге тудуугу болуп өөренишчилер кирген. Баштайгы бергелер турза-даа, тура-сорукут эр каш-ла айлар эргелде бот башкарып ажылдап эгелзедип, Орта бызанды, дашчы мергежилдерин чедиң ап, кызымак ажылдыг бызандыларын доозууче кирген.

Кажан Төрзөн чери Барын-Хемчикте даг-дугу комбинаттың тудуу эгелезини амыдып, орта ажылдаар кып тузулуп ол илереткен. Амык тудугунуң күзелин хандырган. Ак-Довурактың тудууга ажылдап эгелезден бээр үр болбанды куш-ажылчы мыйк, күзөл-сорукут, органиастакчы оолду тудуу эгелезин бригадирге депшатиен. Ол идегелиде бол хүнерге чедир төлөгтө күүседип турарын херезин болза, хой саңы макталга бижиктер, ортектиг белектер-биле шайындап демдегелтеки болур. Кужугеттиң куш-ажылчы чедишкени-биле холбаштыр чоок-тө чаа оң амыдыралына база өөрүнчү болушкун болган. Өг-бүлөгө ийги оло торгутүнгөн. Ону Грisha деп алап алганар. Улуг огуу Юразы ийи харалган. Оолдарың нези Догра 1960 чылда комсомолчу пүткөк-биле Чөөн-Хемчик районунг «Чыраа-Бажы» совхозтан тудууга келген.

Х. ТААН-ОЛ.

АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУ

Тыва АССР-нің алдарлыг тудугжу атты төлөтпн-биле алган Дмитрий Гаврилович Голубев — Ак-Довурактың онза чугула тудуунда сураа-оолду, № 3 чуртталга бажынч кижилериниң бирээзи. Мында оң киришпэн тудуу чоң чуртталга бажындарынын, электростанция бажынынын, даг-дугу арыглаар фабриказын кол бажымынч тудуу дээш, оон-даа өскө. Ооң боду амгы үеле тудугчуларынч комплексинг бригадалынын бригадари болгаш оон удуртканы 23 кижика жан-даа ай планын күүсетпей барып көрбээ. — Фабриканың чеди казт кол бажымынч тудуун черин казарында эгелзеш, дээривринге чедир кылмышкан бис — деп, ол коргааралдык-биле чугаалап турар. Бригадада эки ажылдап турарлары оң өөрүшкүдүг алагылаар. Ол дээрже Хошуку Маны, Константин Цыпочев, Валентин Давылаев оолдар. Ай планын оон үрүлүчү 120—130 хуу күүседип турарлар. Голубевтиң бригадалы шүптүзү келжээки школа, техникумда өөренип турар болгаш назы-халы улагды берген кижилер

боттарының тудугжу мергежяли бедилери-биле өөренип турарлар. Сөөгү үелде—мыдыгы даг-дугу арыглаар фабрика тудуун дүргелерин талазы-биле хайнышкыны хүнерде Голубев баштаан бригадалы онза хайнышкыны болгаш өскелерге үлөгерип ажылдап турарлар. Чоокта чаа ол бригадалы каймы-даа 800 кубометр суг кирер ийи резервуарынч тудуун дооскам, администрация-хандырылга бажымынга ажылдай берген. Ам олар суг сорудар станция тудуунда мурункарларың бирээзинге санадып ажылдап турарлар. ЧУРУКТА: Д. Г. Голубев, Фото С. ФЕОКТИС-ТОВТУУ, Сөзү С. САЛЧАКТЫҢЫ.

Кадрларны кижизидери—чугула сорулгавыс

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунун шийтирлеринге сөрүк кирген Ак-Довурактың «Тыва даг-дугу» тудуу эгелезиниң ажылчынынар, инженер-техниктиң ажылдакчылары болган албан-хаанчылары декабрь айның бирги, ийги декадаларында тудуу участкаларына куш-ажылды органиастаарын болгаш саңыла-чурмуну мурунда эркен үеге дедиңээр өскө бидиткенер. Ажылга үнөмй баар, ажылдан ооладар таварылаар көдөрлөр турар. Тудуу эгелезиниң кадрлар кидизи бодунч ажылчы куш-ажылчы саңыла-чурмун экижердинче угландырган. Бүгү-эвилеге уjur-дузалыг онза чугула тудууга ажылчынар хүнүнүң нежежин турар. Бо чылдын дөртүк кварталында чүгле Туладан безин 169 кижни органиастыг чымдала-биле келген.

Совет Армиянын хүрээленинен чаа халажып келген 102 кижни тудуу эгелезиниң бодунда болгаш өске-даа керээ эугуулар ажылдап турар органиастаарында, комбинаттын дирекция черинде, механизация базазында кызымак ажылдап турарлар. Шеригден халажып келгендерин чижээ, Ровно хоорай чуртту Н. Поляхович, А. Шиллукч № 3 чуртталга бажынч тудуунун участкасында дашчы болгаш малар болуп ажылдап, үлүг-хуузу 110 хуудан күдүлдүтпай турарлар. Ажылга шалычын мыды амиктарыны санаары берге. Комсомолчу пүткөк-биле 80 ажыр аныктар республиканың районларындан келген. Оон ийи СЭКП Тыва округунун бирөөнүн шийтирин эугуулар республиканың районларындан келген 20 ажыр дүрүдүлгелги бызандылар тудуу эгелезиниң тудуу-монтаж ажылдык боттуг дуанын чедири турарлар. Оларын иштинде О. Хаажык баштап Кызыл-Маказыктын коммунал тудуу черинде, Д. Обухов баштап Кызылдың № 1

Бисте хей-хей херээженнер ажылдап турар. Мычалажак чамдык ажылчы херээженнер уругларын тургузар чер чонундан бажындарында олураарлар. Чүге дээрже белектели багай. Бо талазы-биле тудуу эгелезиниң чуртталга-коммунал контролазынч назалыныг эш Полуэктов бурдурут дээрн билдингир. Мында кижилеринч долу бүдүрүкчүлүг ажылдарына, куультурут дыштанырынга таарымчалыг айлдалар ам-даа чедир тургустунаман.

Стуртун чамдык ажылчынынар олар мышка, хүмүрге чедишпей баргылар. Элзэн каш инити чуртталга бажындарынын чанында кудук чок. Төп одалга-биле чылдып турар бажындар ам-даа сөөк. Бо чептересин чайддырыңче эш Полуэктов саңы салбайн турар. Мөөк сонгарынчар ажылдап болбазын аңаа сагындырар керек.

Х. НЕСТИКЕИ.

«Тыва даг-дугу» тудуу эгелезинде кадрлар кидизиниң назалыныг.

РЕПОРТАЖ

Экер-эрестер бо-дур

Декабрьнч сөөк сырын «сен шылаар бе, мен шылаар бе?» дээшим, көшкө кара-кара хайларын Кара-Датнын белинде сымдайндар сымтарып эстеп турган. Сөөк сырынч армынар мыйза доца берген кижилер дээрже шаштыккан улуг тууйбу болду деп чыгыга чедер бергенер. Ий-да-мында улуг, беле тудууларың чанында аар чүве көдүрүп күштүг краннар согунарларын «кинээш» дээр чүве деп, мый-бээр сунгулап алган, кылдыжып турарлар. Чеди казт, отка кызыткан, соодуп каан кан деп, кара-хүрч өнүгү, магалыг улуг даш бажының чаныче алажым, шүтүжү, чүтүргү чоруп турганын. Ол Тываның даг-руда үлетүүрүнч баштайгыны—Тыва даг-дугу комбинаттың тудуу.

Олар боттарынын ажылдап турар тудуу участкаларына чедер бергеш, хайнышкынын ажылдап эгелезеш, сөөгү безин эскербээ чүве деп, ажылдап турар бергенер. Тудуугуларын, монтажниктерин бригадалары чери Степан Мокруши, А. Орешкин, О. Каллар-оол, С. Ура-Базыр, Б. Хачатурян, К. Каллар-оол, А. Пономаренко, М. Жигалов болган оон-даа өске бригадирлер бирде крановщик кергеш: «Оожум, кижигейлгий!» деп, бирде экилдир сөөртүп келген машиналар кергеш: «Бээр-бээр!» деп, коммандып турганар.

«Сибирьтехмонтаж» участкагоңуң слесарлар-монтажниктер бригадалынын бригадари Анатолий Владимирович Орешкин—«Хэак, изивил!»—деп, куурагы элс берген кылды алды кол казтып холдарын дүрүштүргеш, олар чанынга доктаан бээр аразында, аңаа барып ужурашкаш, чугалажы кааптымыс.

Бүрүгө, сөөк хүн турган. Руда склады биле фабриканың аразын үчү метр хере белекте тудуштуруп, руда ламчалар транспортер галереязын тудуу турар, мында тудуучулар эгелезиниң бригадаларынын бир эң мурункар, комплексинг бригадалы болуп, Степан Дойтгракович Мокруштың удууртканы бригадага чедиң кэрэвиске, Степан боду баштаан, галереяны шалазын доозуп алган, каш демир-биле кылган шаараш хааным электростанция-биле канып тудуштурган турарлар.

Бо оолдар мээң бригаданың эрес эилерин бо-дур ийи—деп, баштаптанган, Степан Дойтгракович, чадалап үнө берген, баш дескиген, дедир дүжүк алыс шылап саргылар-рар белекте, дугу-далаш-биле, хайнышкынын ажылдап турган кулар кара оолдарже айытты. Ол болза Бүгү-эвилеге уjur-дузалыг, онза чугула тудуугун эгелезинде бээр кылган тудуу чоң, бызандар, даш садыр, бетон кылдыр, дарганаар—кылбас-ла чүвени чок, уран-шевер Донгак Дамыр, Ажым Октуг, Салчак Кара-оол болгаш оон-даа өске эскер-эрестер-дур. Коргар чүвени чок, чүрекир элс галереяны болгаш суг сорудар станиянын бажынын декабрь 25-те доозар деп алган хүдээлгезин хуусаа бетинде ийи хонук бурунгаар, декабрь 23-те күүсеткеш, тудугуң өскө ботту бригадаларында мурун рапорттаанар.

Бо онза чугула тудууга ажылдап турар улуг, биче бот кижилер комбинаттын ажылдагач кирер комплексиниң шүптү объектилерин бистиң чуртувуста коммунал тургузушкунунун чаа-чаа тиелелгелериниң чылы—Чаа, 1964 чылдын бүүдүтүнде, Төрзөн чуртка Боттарынын куш-ажылчы беле кылдыр дужаар дээш, карак-кызыл, шудургу ажылдап келгенер. Куш-ажылдын фронтунуң маалдыр соруктары кылган, ол улуг тудууга ажылдап турар бистиң чуртувустуң хой национал төлөөлекчилериниң найралдыг, деминг улуг коллективиниң кижигүнериниң ажил-амыдыралы бо бичи үнүдүден бичи көрүп болур-дур.

О. ШИРАП.

«Сибирьтехмонтаж» участкагоңуң слесарлар-монтажниктер бригадалынын бригадари Анатолий Владимирович Орешкин—«Хэак, изивил!»—деп, куурагы элс берген кылды алды кол казтып холдарын дүрүштүргеш, олар чанынга доктаан бээр аразында, аңаа барып ужурашкаш, чугалажы кааптымыс. Бистиң участкагоңуң слесар-монтажниктер чеди чылдың оол тудууларынын бирээзи—Тыва даг-дугу комбинаттың тудуу кычыры-биле Коммунисттиң партиязы болгаш Совет чазактың кылгырнын эугуулар манда келгеш, комбинаттың кол болган доозуп арыглаар корпустарынын дегер-херекселерин монтаждатарын херезинге кырып турарлар. Ол чокка фабриканың таарымчалыг ажылдары болуныма, доозуп арыглаар корпуста электрощуурларын монтаждатары бригадалынын үлүгүне онаашкан. Бо берге, хой куш-ажылчы негестинер ажылдап чогуур хуусаазында эки шынарлыг доозар дээш, бистиң оолдар шаг-үе барындаала-вай, боттарынын дашын безин харамнамайып, шудургу ажылдап, монтаж ажылынын эелчег нормазын хүн бүрүдө 2—3 каттап ажыр күүседип келгенер. Ажылдык шынары эки бооп турар—дүш, эш Орешкин онза эки ажылдап турарлар эштер Крапов, Елизарев, Бердиков, Виноградков, Филипов болган өскелериниң аттары алап демдегели.

ХАЛАШКАН СОДАТ—МЭЭҢ СӨЗҮМ

Шериг албанындан халажык чоруурунга чедир каш-ла хонуктар артып калган турган чүве. Өскөн-төрзөн черин Абхазияга азы улуг тудууларга чоруп бе диген айтырыг мээң мурунуга тургустуң келген. Тудууга ажылдар крановщик тускай мергежилди болганмыда, Сибирьде хайныккан улуг тудууларга ажылдарын чайгылыш чогу-биле шийтирлеп алган мен.

Тыва республикада Бүгү-эвилеге онза чугула тудуу турар, аңаа ажылдаар кижилер херелеттирин турары биске дораан-на дынналы берген. Халашкан дораан-на хей солдат өөрүм-биле кады комсомолчу пүткөккы холга туткам, Ак-Довурактың даг-дугу комбинатынч тудууга ажылдаары-биле халпан бис. Эгингерле пагонаны бешин хе-ваар, шериг хептин орлер бистерин анык Тыва улуг өөрүшкү, хулумат-рүг-биле уткуп алган.

Бо улуг тудууга ажылдаа-ла элзэн каш айлар болу бердим. Бистер маңаа 70 ажыр кижик келген бис, мычалаа-даа хей кезибис бергелерге ундарааш, чер-чүртүңче хай чоруткам, ам өвөш кижик арткан. Мээң краным кол корпус-биле доозуп арыглаар корпусун ортаа аразында, дээрже бедип үе берген, кайы ырактан-на илден кран-на болгай. Бо тудугну дүрген ажылдагач киирери дээш ол кранны башкарып, үстүк казтарже аар чүктерин көдүртүп үндүртүп келидим. Маңаа ажылдары солду-дур. Мээң националлыг легтин. Мында чөөрби амыг нацияның кижилери быжыг найралды тургузап апкан ажылдап тур бис. Тываның кыжи дошкун, чымкылмаа сөөктүг бола-даа хүнөөрөктик Абхаз чүртүмче чанарын ам-даа бодалайн тур мен. Мээң кол-ла сорулгам — Тываның даг-дүгү Төрзөн чуртумга бээр херекке бөдүмүнү үлүг-хууну кириштирерим болур.

Крановщик М. ИБРАГИМОВ.

Херээженнерниң киржилгези улуг

Алдарлыг чеди чылдың бешки чылы дооздуу. Төрзөн чуртуу улам күчү-шылдыгы болдулары дээш, бистиң совет кижилер чыл бүрүдө ажил-ишке улуг бурнунаарлашкынын чедиң ап турар. Тываның аар үлетүүрүчү баштайгыны—Тыва даг-дугу комбинаттын даг-дугу арыглаар фабриказынын тудууга Ак-Довурактың бүтү ажылчы херээженнериниң киржилгези үлүг. Тодаргайлаарга, тудугнуң иязы-бүрү объектилеринде, бүдүрүлгө, албан организация база өрүк тудуунун эгелезинде, школа, уруглар албан черлеринде, садыг болган хей-инитин чемеңгиле черлеринде шүптү 2 муң ажыр херээженнер бар. Оларнын ичинде бүдүрүлгенин мурункарчыларынын, хей-инитиниң ажылында иделкейлелгелерин саңы өскө, Чижээ, даг-дугу арыглаар фабрика тудуунда коммунисттик куш-ажыл бригадалынын белин элени чедиң алар дээш демсезин турар Наталья Кураеваның удурткан бригадалын дегелдегери чугула. Ук бригадала—23 ажылчыны кыстар. Олар тудугнуң иштиги ажылдарын кылдырынга мергежээни, ажылдын канлыг-даа бергелеринге торулбаастар. Бригадада кижик бүрүтү калымы дээш, хейи чакгызы дээш ажылдап, чуртталга турар—эсудуг-ла найралдыг коллектив. Мычангыш олар ай, квартал планын үрүлүчү ажыр күүседип келгенер.

Бо бригаданың кижигүнери ишкан, онаашкан ажылын беджи-биле медереп билир, ак-сеткилдиг, эелчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турар дашчылар: Сүге Омустаин, Монгуш Яела, дуадалар бүдүрүлгелер комбинандың ажылчынынар Вала

Сагган сүдү савазырап, чаагай ажыл бүдүп турзун!

Даштыг-Тей фермазының ажилдакчылары чугаалап тур

Төнер чылды чедишкениңиң үдевишаан...

Чылда 365 хонун бар болур болгай. Ынчангай совет кижи буюруу ферма, бригада азы колхоз, буюрулга чери, ажилдагы буюруу бо үениң дургузунда амыдыралыңа чүү болганын, кандай үүленин буюргенин оозун түнээр чаагай чачылдыгы. Ынчаарга бистиң «Большевик» колхозтун Даштыг-Тей сүт-баран фермазының саанчыларының болгаш надарчыларының, бызаа амааччыларының база өске-даа ажилдакчыларының канчаар ажилдап илгениниң түнелин допчузу-биле чугаалап көрейин...

Комбайнер амылыңа мергеннип, үр үеде ажилдап илгеш, оон 1963 чылдың мартта өске амылче шилчир ужурга таварышкан мен. Шынын чугаалаарга баштайгы үеде аңаа ындагы-ла кончуг туралавын турган мен. Ынчалзажең колхоз баштаар чери, партия организациязы оңу сумелеп турар чүве талса, сүт-баран фермазыңче өг-бүлем-биле кады амылдап чоруутувус. Чүге дизе, партия найнаар чору дей-дир, аңаа барып ажилдаары — совет кижиңиң хүлээлгези болур.

Ол үеде бистиң барган фермазының байдалы ындагы зик эвес турган: сүт саадыздынуду, бызаалар-даа өлгүлөп турду. Ол четпес чоруктар фермага ажилгыр болгаш демкиң, найралдык коллективтиң быжыгып тургустунууларыңдан, күш-ажылың органзастанымының кошкандан, малчылардың амыдырал-чуртталгаларын зикиңдер талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынып тургандан бооп турган. Колхоз баштаар чериниң даогазы Нуулар, партия организациязының секретары турган ш. Хайлоол ол фермаже айттыларымның буюузуна ында четпестерин тодаргай чугаалаш, оңу чаладырының талазы-биле сумелери берген.

Аңаа баргаш фермазың хоочун дуржулгалыг саанчыларының база мурнаачыларының сумезин ат тургаш, четпестерин чаладыр талазы-биле чамдык хемчеглерин ат эгелелемис. Хамыткы мурнуңа фермага найралдык коллективти тургузар сорулга-биле онашкан ажилыңа харыы-салга чок, харын-даа кады амылдап, чурттал турар эш-өөрү-биле эн-найралдык эвес, бэр чачылдырга алып турган Н. Монгуш, Х. Монгуш оларын саанчы хүлээлгезинден дүжүргөн. Оң-биле кады ажилы-шчилерин ортузунга социалистик чарышты калбартып, оңу тодаргай даштыг болдулар сорулга-биле фермазың кызыл булуңуңа «Ым мурнаарыла» деп өргүзүңе саанчылар хүлээлгезинерин хүн буру канчаар күөселин турарын үндүрүп, республиканың болгаш чурттуг мурнаачы саанчыларының дуржулгалынын дугайында тускай номчугаштарның булуңун органзастан.

Саанчыларның социалистик чарымының түнелин оң хонгаш үндүрүп, оң тилемчизинге колхоз баштаар черинин, партия организациязының шилчип чоруур ымылың тыпсып турар.

Бо чылын биске бир чугула чүү болза, колхоз баштаар чериниң база партия организациязының дузасы-биле СТ-Стин инженери Панкратов бөлүү октябрь 5-те электрмунитинген бус күжу-биле ажилдаар одагы системаны тургусканы болур. Оон аңгыда фермада уруглар яслин тургускан болгаш каман саанчылар инек саап амылдап турар үеде уруглар ында турар.

Чеди чылдың бешик чылында бистиң фермазы күрүнеге 111 тонна сүтү саар тургаш, декабрь төмчүзүнде 135 тоннаны садып, хүлээлгезине алдарылы-биле күөсеткен бис. Амгы үеде бисте кыштаклазактың хур, чзагай эртип турар. Малга бээр сикте, сикен болгаш саваң бурун сөөртүп алдыңган, төрзөн 22 инектерниң бызааларын бүрүн четче камгалап алган.

Бистиң фермазың коллективни СЭПК ТК-ның декабрь Пленумунун докталадымда чеди чыл планын күөсеткен, СЭПК-ниң XXII съездиниң шилтирелерин, Совет Эвилелениң Коммунисттик партиязының улуг Программанын амыдыралга боттандыраар дээш, улам чүктүлүг амылдаарыңче эр, хөрзекки амылчыларны, эр, хөрзекки колхозчуларны, бүгү совет кижилерин кыйгыргандалы шилтирели-биле күөседип, көдээ ажилыңиң прадуитарының элибешилин тургузар талазы-биле бүгү улустун салышыныңа боттарының үлүг-хуузун тийгээр.

Чөөн-Хемчик районун «Большевик» колхозунун Даштыг-Тей сүт-баран фермазының коллектив боттарының ажил-херектери-биле чүгле районда эвес республикада суражып турар. Чеди чылдың бешик чылын коммунисттик күш-ажыл дээш демисежил турар фермазың саанчылары үлүг чедишкениңдер дооскан. Күрүнеге 111 тонна сүт саар планын 135 тонна кылдыр күөсеткен. Даштыг-тейжилер чүгле хүлээлгезин эки күөседип турар эвес, харын чаагай, культурлуг амыдырал-чуртталга дээш шудургу демисежил турар. Ында саанчылар чмыды, чырык бажыңнарда чурттал, чунар бажың үргүлчү ажилдап турар. Фермада иргүлчү яслизи база бар. Ын-

чангаш колхозчу араатарның болгаш совхозтар ажилчыларының бажыңнарыңа эң эки культурлуг амыдырал-чуртталга дээш база көдээниң чурттакчылыг черлерин чаагайындар дээш социалистик чарыштың түнелинде ол коллектив СЭПК Тыва обкомунун болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчир Кызыл тузун чаалап алгаш бо хүнге чедир быжык-биле түдүп турар. Фермада «ёлочка» деп, саалда алпарадын кириген болгаш өске-даа ажилдарны механизастаан, Ынчангаш чаа чыл бүдүзүңде ол найралдык коллективтиң чамдык ажил-шчилери боттарының ажил-херезиниң дугайын мооң адаанда чугаалап турар.

Кадарчының ролу база улуг

Сүт саадызының бедик болурунга инек кадарчының ролу улуг. Ол хары салгалыг ажилды фермазың дуржулгалыг, хоочун кадарчымы Бошкар-оол Кара-Сал-биле кады хүдээни алган мен.

Баштайгы күженишкиниң чылдарының өөрүшкүзү ам чедип келген. Мээң доруктуруп өстүрбес бызааларымдан эки продуктулуг 118 инектен тургустунган болгаш Кызыл түктүг бистиң фермазың өзек кады болу берген.

Бистер инектерниң кададын быжык корум-чурум ээтугар чорууду турар бис. Ол чурумну үш-дөрт чылдарың дургузунда шак ээтугар саанчы келдирге, колдан инектер аңаа шуут чачыга бээр боор чүве.

Тускай өртемениңдерниң килдип дендилээни-биле алырга, бистиң колданымыста инектерниң дун-хүнде ортамка семиртилгези 850—900 граммдан күдүдувайы турар.

Инектерниң хүндүскү, дунеки кадалын тускай чурум ээтугар организастан чорук сүт саадызын бедиктер, оон дун-хүнде ортамка дензилни бедрдирге улуг рольдуг болур дээринге мыл-ла бугуттаар мен.

ТУРА-СОРУК-БИЛЕ

Партияны Уставында коммунист бүртүз буюрулга болгаш ажилдагы мурнакчы, башкарыкчы үлеерге-чижоң көргүзөр деп тодаргай айттып турар.

Коммунист кижиңиң бүдүргеге ажилдап, коллективке чурттап тура, бүтүгөле удегерип болур ыдыктыг хүлээлгезин анык коммунист А. Ондар эки билер. Коммунист деп алдар хүндүдүг болгаш бедик хары салгалыг атка ажилы-шчил-дээ, амыдырал-чуртталгалың-даа талазы-биле төлөттиң болур дээш саанчы эш Ондар хүн бүрүде улам бүдүртүчүдүг ажилдап, бодундан хамаарышкан бүтүгө чүдүүдү кылып турар.

Ламыктын мурнуңа маңаа онзадан демделгези деп өөредилгези эки чүү болза, Ондарның ажилы-үдээлине болгаш оңу-биле дуржулгалы туруштуг ажып, тилеп, дуржулгалы чыл түдүм-на байыларыңче инги чүтүгүлдү бооп турары.

Даштыг-Тей сүт-баран фермазыңиң тургустунууларың баштайгы чылында-на боор Ондар мыңага дээр саанчылап келген. Онашкан ажилы-үдээлине быжык туруштуг болурун күзөөн мыңаарагы комсомолчу Ондар фермазың чаа тургустунган үезиниң баштайгы бергелеринден кортпаан, харын ол бергелери ажиң эртериниң демиселинге дадыккан.

Лениниң комсомолдуг кыйгырылы-биле анык чүдүү-чүрөө хайныккан.

Ажилдан хостуг шагында

Даштыг-Тей сүт-баран фермазының саанчылары, кабарчылары номнар-биле, солунсеткүүлдер-биле кончуг өңчүк улус.

Оларның кызыл булуңунда сурагылыг совет чогаалчылар М. Шолоховтун, Д. Фурмановтун, Чингис Айтматовтун, С. Токанын база Тыва АССР-ниң литератураның болгаш уран чүүлүмүң алдарыг ажилдакчылары хоочун шулукчулар С. Саргы-оолдун, С. Бюрнбулуң болгаш өске-даа чогаалчыларның уран-чечен номнары хөй.

Чечен чогаал-биле кады, малчынар мурнакчы дуржулгалы бижээн детержигештерни, ылаңыга мал ажилын сайтырапгайжидар талазы-биле СЭПК ТК-ның болгаш Совет чазактык шилтирелерин база улуг сомуургал-биле номчуп, боттарының практиктик ажилыңинге ажиллап, өөренип турарлар.

Хоочун малчыны Монгуш Чигжиң-Сорюн чечен чогаалдык номчанынга кончуг сомуургалды. Ол «Андарган кур черниң ай кезектерин», «Анылаң-дардын адык камна», «Чалаев», «Артыгың сөзү» чогаалдарны хандыкылдыг номчаан. Ол ышкаш, саанчылар М. Ондар, А. Иргит, Монгуш Көк-кыс, бызаа кадарчызы Ондар Олдуң номнар, чаа солунсеткүүлдер номчулгаларыңдан черле чыдып кабастар.

М. ЧИГИЖИ-СОРИОН, инек кадарчызы.

К. АНЧИМАА, библиотекар.

Бо чылын «ёлочканың» саалда алпарадын оң ажилдап турары фермага дерип тургускан. Хары угда он алды инектерин саар ол ашпаратты башкарыптар кылдыр өөренип алырың Ондар чүгле чаксаан чүткүлөөң, харын ол «суганың», нарын машина-дериги өөрениргези саанчылар Маскалдай, Анай сугларың база хаара туткан. Хөй күш чарматтыннар аар ажилдарны механизастаар талазы-биле инженер Михаил Панкратовтун дузасы-биле Анна Кара-Дашовна уз аппараты кыска хууасанын иштине мерген шингээлде алган, ол алпардыг-биле хүнде 30 инектерни мергезилдиң саап турар.

Бистиң чырыктылаңык келдир үениң—коммунизмни тургузуп! турар совет кижилерниң күш-ажылы-биле алдарыңа чеди чылдың бешик чылында Ондар Анна быжыклаттыңан ужен инектерниң бирээзинден-не 1350 литр сүт саап аларын хүдээнге. Оң айларың түнелиң-биле алырга, ажилыңа кызыкам Ондар бир инектен-не 1350 литр сүтү саап ал, чылда алган хүдээлгезин күөсетип ажилдаан. 1963 чылда төрзөн колхозчуга 30 тонна 828 кг сүтү саап берген.

А. Ондар чүгле ат-сурагылы саанчы эвес, амыдыралга төлөттиң, өг-бүзелиңне хүндүлүг, эвилел, биче сеткилдиг анык не. Нитиге ажилың күш-ажылга шудургу ажилдавы-шкан, анык не ам ийи биче чаштарың чаагай өстүртиң, кижизилдиң турар. Ол хостуг шагында ком, солун-сеткүүлдер номчурунгуа улуг сонургалдың. «Шың», «Тыванын аныктыгары» солуннары болгаш «Крестьянка» журналды чыгадың алган. Күш-ажылга чачылккан малчы анык саанчының ажилы-үдээли улам-на чедишкениң болурун күдүп каалы.

А. БЕГЗИ.

ОН ХОНГАШ-ЛА

Инек бүрүзүңде саап ап турар сүттүң хемчээлин беделер сорулга-биле, харын саанчы бүрүзүңү күш-ажылыңиң бүдүрүкчүдүн бедалың, оларның күш-ажылга сагылга-чурумун улам дымзылар сорулга-биле фермазың саанчылары сочтарышты түднелин «Кым мурнаары?» деп көргүзүңе оң хонук салында-ла үндүрүп турар.

Харышты шак мыңаар органзастаным дымка дээшти. Оң хонукта эң-не хөй сүтү сагган, күш-ажылга бедик сагылга-чурумун болган саанчыга колхоз баштаар чериниң болгаш партбюронун бүтү саанчылар арзынга шилчир кызыл тукутунга, докталаан акша шадалын тымысп турары бисте чачыл болган.

№ 1 фермазың мурнакчы саанчылары Ондар Анна, Иргит Анай саанчылар ортузунга калбарган социалистик чарышка тилекчилер болуп, ук тукутунгы болгаш акша шадалын чачыс эвес ууда чаалап ал келгенер.

Т. ДӨГҮС, колхозтун зоотехниги.

КАЛБАРГАН ЧАРЫШКА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШПИШААН

Мурнуңа оң ажил чылдарың дургузунда школаның интернадынга поварлап амылдап келген мен. Ол ажилга мергежил, чачыга берген турдум. Өөреникчилерге амдан-сүтүзүңү, анык-бүрү аш-чемерини поджарка, гулаш, котлеталар, боова баштады кылып, кисель, компотту хаймыдыр берип турарым, үскен далганың тыва муну, макаронун, ракушаклыг быдалаарың чемиз кылып берип турарым даш мактадың-даа турган мен.

Бир коллективке үр үениң дургузунда амылдап, чурттап, ол коллективке чачыгып өрени берге, ылаңыкты кылган ажилыңа мергежил быжыга бээрге, кижиниң улам-на ажилдаксызы көр чүве чораан. Өг-бүлө эези-даа колхоз төүңге таарымчалыг ажилга амылдап, бистиң өг-бүзелистиң кежигуверинге четчир акша-шалымын, күш-хүнуңүң төлөверин ап турган бис.

Малчыннарның күш-ажылчы чедишкени

Таңды районун «Межегей» совхозунун чамдык мурнакчы малчыны хары чеди чылдың бешик чылын күш-ажылчы тилелгелер-биле доозуп турар. Совхоз чонунун хереглели хандыры-биле Кызыл доорайже хүн бүрү ийи тонна чедир сүтү киирип турар. Маңаа совхозтун эң дээр саанчыларының ачы-хамызынын демделээри чүтүла.

Доора-Хадын салбырын саанчызы М. Гоголева бодунга быжыгалаан 23 инектерниң бирээзинден-не ортумак-биле 11 айлар дургузунда 2083 кг сүтү сапкан. Оң чылда инек бүртүздүң саар планы 1800 кг турган. Чыл планын ийи ай бургунгаар күөсеткине ол Кара-Булуң салбырының саанчызы эш М. Марыңинова 43 инекти саап, 11 айлар дургузунда инек бүртүздүң 2014 кг сүтү сапкан. Оң инекти сапкан сүдү 86638 кг. Сабырда шунту 7 саанчылар чылда алган социалистик хүлээлгелери 1-2 ай бургунгаар күөсеткенер.

Сүт буюрунунга бедик көргүзүңү Кара-Булуң фермазы чедип ал, чылда сүт саадызының планын ноябрь 17-де күөсеткен.

Чаш бызааларын ажаал доруктуурларыңа эштер С. Черниговцева, Т. Хромченко, А. Мельникова олар мога парторганизация секретары.

Чаа чылда инек бүрүзүңден 3000 кг сүт

Саанчы Ирина Смирнова Ивановна чеди чылдың бешик чылын күш-ажылчы улуг чедишкени-биле үдээш, чаа чылдың уткуп турар. Таңды районунун мурнакчы малчыларының хуралында саанчының чедишкениниң бешик-биле үнелеп демкиңиз, 1964 чылда оон-даа бедик көргүзүңү чедип алырың малчыннар аңаа күзеп турган.

Ирина Ивановна 1963 чылда чүгле Таңды районда эвес, харын республикада эң бедик көргүзүңү болган. «Элегес» совхозтун Каък сүт-баран фермазының коллективни кажан чыл эгезинде социалистик хүлээлгелер ап турда, баштайгы саанчылар арай диттиңил чадап, харын чамдыктар инек бүрүзүңден чылда муң ажыг килограмм сүт саар деп хоомай хүлээлгелер чугаалап болган.

Ол чорук И. Смирнованың бодалын элзэн дүөрөдипкен. Инектерниң уксаазы экижээн, мал чемнери четчир бар, Каък-ка чыгыс обарын кандыг дээр, а кузун ажаап алымыш күн үезинде тараа хооруну болгаш ногаан чемгериле база бар апар болгай. Мындыг аргалар турда, инек саныңдан чүгле муң ажыг килограмм сүт саар хүлээлгези канчап алырың деп, Ирина дордан-на кайгай берген.

Кандыг хүлээлге алырын айтыралак чорда-ла тура халып келгези, сүт саадызын көвүдөдиринге ферманың болур-чогуур аргаларын чугаалааш.—1963 чылда бодума быжыгалаан инек бүрүзүңден 2200 кг сүтү саарын хүлээдиң. Өске эштерни бедик хүлээлгелерни алырынче кыйгырың—дээш.

Бо саналды саанчылар дөккөн болгаш түнелинде инек бүрүзүңден 1500 килограммдан дузалыг болган. Ол чүдүң дугайың онзадан чугаалаксаң көр-дир. Ол болза бистиң фермага «ёлочка» дөвериниң электрлиги саалда апаралыңиңиң ындай саалдага өөретен болгай.

Ук деригледин районун «Сельхозтехника» чериниң механик-инженери Михаил Панкратов дерип тургускан бистериң электрлиг саалдан чүрүмүңа өөретен.

Күш-ажылдыг бүдүрүкчүлүгүң беделтишпаан, хөй күш үнер бистиң ажилымыста чинеткен электрлиг саалдага өөрүм саанчылар-биле кады улудаткан чок өөренип апкан мен. Шынын чугаалаарга баштайгы хүндерде электрлиг саалда алпардыңиңиң тудалын белиң септир алырыңдан сестип, ток кижги сонгарың-на, деп коргун-даа турган-на мен.

Электрлиг саалданы бо чылдың апрелден эгезен мен. Ам ол чаа мурнакчы чүдүгө база-ла мергежил бердим. Ол—ажылга мергежил чачыга берип турарымың барымдазы бо. Электрлиг саалда-биле бөлүк инектерден нитиниң-биле чеди чылдың бешик чылында 29 тонна 260 кг литр сүтү саап ал, чылда алган социалистик хүлээлгени күөсеткен мен.

СБФ-зының саанчылар коллективинде калбарган социалистик чарышканы идепкейлиң киржиң, чаа ажилыңиң чачыгыңарын билдиң, ук ажилга улам мергежир соруланың салып, мал ажилыңиң бо чүтүла ажилыңдан өскээр барбас күзэлдиң мен.

И. АНАЙ, анык саанчы.

Фотозу О. САНДИОНУУ.

